

VIDÉKPOLITIKA ÉS ÖNKORMÁNYZATI VÁLASZTÁSOK

2005 márciusában indult a *Párbeszéd a vidékért mozgalom* Glatz Ferencnek, az MTA Stratégiai Tanulmányok Programtanács elnökének javaslatára. Az elnök több tízezer példányban kiadott programadó tanulmánya bemutatta a vidéki térségek előtt nyíló új lehetőségeket az élelemtermelésen túlmenően a tájgazdálkodás, energia-termelés, turisztika területén. Kitért az informatikai-elektronikus forradalom (számítógép, internet), az elérhetőség (közlekedés, televízió, mobiltelefon) hatására, a vidék „elérhetőségének” javulására. És az új európai uniós irányelvekre, amelyek most már nem a korábbi évtizedek egyoldalú városfejlesztéséből, hanem a környezetvédelem megkívánta „belakottság” segítéséből indulnak ki.

A *Párbeszéd mozgalom* 2006-ban civil szervezetté alakult, tagjai között az MTA több tagja, akadémiai doktor, az agrár-érdekszervezetek (Magyar Agrárkamara, Magyar Faluszövetség, Országos Erdészeti Egyesület stb.) képviselői vannak. Az egyesület első, 2007. februári ülésén a 2006. októberben tartott önkormányzati választások és a vidékpolitika összefüggéseit tárgyalta. Az ülésen a kormány és az ellenzék vezető képviselői és az egyesület tagjai, újságírók, politikusok voltak jelen. A következő ülés: 2007. május 17-én lesz „Város – Falu – Tanya” címmel.

1. A *Párbeszéd a Vidékért Egyesület* (PV) feladatának tartja, hogy *figyelemmel kövessen, elemezzen* minden, a vidéki térségekben végbemenő természeti-társadalmi (szociális, gazdasági kulturális) folyamatot, politikai aktivitást. Feladatának tartja továbbá, hogy *cselekvési javaslatokat* fogalmazzon meg azokkal kapcsolatban. Szólni kíván részben a politikai (mind a kormányhoz kötődő, mind az ellenzéki), részben az értelmiségi, civil társadalmi csoportokhoz.

2. A *vidéki térségek iránt a politikai figyelem növekedett* – állapítja meg örömmel az egyesület, elemezve az elmúlt fél év politikai eseménysorozatát. A kormánykoalíció részéről a vidéki térségek iránti érdeklődést feltehetően fokozni fogja az a tény, hogy az őszi önkormányzati választásokon a kormánypártok előre nem látott mértékű vereséget szenvedtek. Az egyesület meghallgatta mind a kormánypártok, mind az ellenzék évrendszerét megjelenítő előadásokat. (Bayer József akadémikus, Stumpf István kutatási igazgató, Éder János volt helyettes államtitkár, Pásztohy András volt államtitkár, miniszteri biztos.) Az elemzők úgy látják: a *kormánykoalíció 2006 tavaszán aratott győzelmében* része volt annak, hogy 2005. március–december között politikai újjátásként tűnt fel az ellenzékkel is konszenzusra hajló „új vidékpolitika”. Az emberek úgy látták, hogy a politika nemcsak a pártokról, hanem róluk is szól. Az egyesület szakértői szerint az *ellenzék 2006. őszi győzelme* a vidéki térségekben nem az ellenzék vidékpolitikai aktivitásának, hanem a kormánypolitika iránti frissen kelt bizalmatlanságnak tudható be. Úgy látják, hogy általában a politikai pártok vitáiban a vidéki térségek sajátos, új jelenségei – ezek között a konfliktusok – nem kapnak megfelelő helyet.

3. Mindemellett a PV azt is örömmel állapítja meg, hogy a kormány által bejelentett *hat zászlóshajó-program közül kettő a vidéki térségekhez szól*: a vidéki városok ún. pólus-programja és a kistérségek programja.

4. A *vidéki városok fejlesztése*, az aktív, ún. póluspolitika a vidéki térségek modernizációjának egyik politikai eszköze. A PV szeretné azonban felhívni a figyelmet azokra a torzulásokra, amelyek az elmúlt fél évszázadban a nyugat-európai

és amerikai póluspolitikák gyakorlatában kitermelődtek. A befektetésekhez infrastruktúrával jól felszerelt vidéki gazdasági-kulturális központokat hoztak létre. Ez erősítette az ottani középosztályt, segítette a tőkebefektetéseket. De nem hallgatható el hátránya sem: az agglomerációra szűkítette a fejlesztéseket, elhanyagolta az ezen kívüli vidéki térségek természet-karbantartását, és nagymértékű – nehezen kezelhető – városi szegénységet eredményezett. A PV már 2005-ben felhívta a figyelmet: az EU – közpénzekből – már nemcsak a technikai-infrastrukturális korszerűsítést, és nemcsak a pólusok fejlesztését hangsúlyozza, hanem az állam egész térségének „fedettségét”, lakottságát. Csak így biztosítható az egészséges természeti és emberi környezet kialakítása a kontinensen. A PV úgy látja: a *póluspolitika csak akkor eredményes, ha párosul egy aktív, a városi térségekben túlnyúló vidékpolitikával*. A PV napirendre kívánja tűzni a vidéki térségekben elhelyezkedő városok és más településtípusok léthelyzetét, annak feltételeit. Legközelebbi ülésének tárgya: „Város, falu és tanya a vidéki térségekben”.

5. A PV üdvözli a *komplex kistérségi politikát*. A szakértők többször kinyilvánított véleménye: elmaradhatatlan a köz- és szakigazgatás átszervezése, a mai technikai és piaccgazdasági feltételekhez igazítása. A PV még ez évben tudományos és társadalmi-politikai vitára tűzi „*A kistérségek és korunk társadalmi-természetgazdálkodási konfliktusai*” című témakört és állásfoglalásokat, javaslatokat fogalmaz meg azokkal kapcsolatban.

6. A PV megállapítja: az ország területén indokolatlan a *szétaprózott és finanszírozhatatlan önkormányzati-hivatali rendszer* fenntartása. Ismét javasolja: az önkormányzatokat meg kell tartani, a hivatali szétaprózottságot viszont meg kell szüntetni. Kevesebb, határozottabb jogosítványokkal rendelkező, jobban felszerelt és aktívabb hivatalra van szükség. Ugyanakkor a PV-ben helyet foglaló, korábban különböző szakigazgatási-kormányzati intézményekben vezető funkciót betöltők tapasztalatai és a felmérések azt igazolják: a helyi önkormányzatokban, civil szervezetekben még hiányzik az indítványozó erő.

7. A hazai önkormányzati rendszerben az egypártrendszert követően nem alakult ki a várt „méltányos szakpolitika” és a *különböző pártok méltányos együttműködése*. Pedig ez a helyi konfliktusok helyben kezelésének a feltétele. A PV mind a kormánykoalíciónak, mind az ellenzéknek figyelmébe ajánlja: az országos politikai harcok éleződése, az együttműködés országos hiánya a helyi politizálást igen súlyosan érintették. Ezek a politikai és lelki rombolások kihatnak a helyi kezdeményezésekre: gátolják a szakmaiságot. Csak ezek a rombolások nem látszanak úgy a televízióban, mint a látványos fővárosi és vidéki városi tüntetések, zavarások. A PV úgy látja: az országos politika erőszakos összetűzéseinek hatására még ott is megszűnt a párbeszéd, ahol ez az elmúlt 15 esztendőben megszokott volt. Mindez akkor, amikor a *hosszú távú fejlesztési terveket kellene szakszerűen megfogalmazni*. Olyan helyzetben, amelyben az *Európai Unió fejlesztési támogatásaihoz a helyi vállalkozók, önkormányzatok pályázataival lehetne hozzáférni*.

8. A PV úgy látja: az *országos politikát* a vidéki térségekben zajló folyamatok fogják konszenzusra hajtani. Ezt részben az ellenzéki politika túlsúlya az önkormányzatokban, részben a helyi politikában elkerülhetetlen „konszenzuskényszer” idézi majd elő. Vidéken pontosan értik – jobban, mint a városi társadalmakban – a klasszikus mondás igazát: a folyóknak partjai és nem pártjai vannak. A PV a vidéki térségek emberi és természeti életközösségei szempontjából tekint az országos politikai folyamatokra, és úgy látja: az egész országnak, de mindenekelőtt a vidéknek szüksége van *konszenzusra az országos politikában*.

9. A PV sajnálattal állapítja meg, hogy a vidékpolitika intézményesen *sem az új kormányban, sem az új országgyűlésben nem jelenik meg*. Örömmel állapítja meg, hogy az Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium keretében erősödik a vidékpolitikai tevékenység. Ahogy az EU országokban, úgy Magyarországon is a földművelés, a környezetvédelem, az önkormányzat szaktárcája a vidékpolitika első számú letéteményese. Az egyesület azonban továbbra is szükségesnek tartja a 2006 tavaszán megfogalmazott és előzetesen az Országgyűlésben elfogadott testület, a Nemzeti Vidékpolitikai Tanács létrehozását. Ennek lehetne a feladata, hogy figyelemmel kísérje a vidéki térségekben folyó szakigazgatási, területfejlesztési, természetgazdálkodási és társadalmi aktivitásokat. És az országos politikát – törvényhozást, kormánypolitikát – e szempontból értékeli.

10. 1920 óta először nyílik lehetőség arra, hogy a Kárpát-medence természeti folyamatainak kezelésében összehangolt *természetgazdálkodás épüljön ki*. Ezt az EU keleti-délkeleti kiterjesztése teszi lehetővé, mivel a Kárpát-medence államai egy területigazgatási keretbe jutottak. A PV javasolja a kormányon lévő és az ellenzéki pártoknak: az EU támogatását is kihasználva induljanak olyan projektek, amelyek a Kárpát-medence természeti kincseinek megővését, a természeti erők okos kihasználását segíthetik az osztrák-román, szlovák, ukrán, szerb-bolgár együttműködés keretében. (Különösen fontosnak tartanánk egy Kárpát-medencei vízgazdálkodási terv megalkotását és akció indítását.)

Agrárpolitika és vidékpolitika

Hozzászólás a Párbeszéd a Vidékért Egyesület állásfoglalásához

Az agrárpolitikához sokan értenek, hiszen sokan éltek falun, sokan jöttek vidékről. Van emlékü, kötődnek tájhoz, izekhez, esetleg aktuális élményekkel is rendelkeznek. Van tehát véleményük, jövőkéjük is. Mégis azt kell mondanunk, hogy az ideák, meg az elutasított realitás is csak az agrárpolitika körül, nem pedig „benne” érhetők tetten. Tapintható a konfliktus.

Vegyük elsőként az *agrárpolitika és a vidékpolitika viszonyát!* Az axiómát már mindenki megtanulta: a vidék nem egyenlő a mezőgazdasággal, de a vidék nem fejlődhet virágzó mezőgazdaság nélkül sem. Bonyolultabb a kapcsolat a mezőgazdaság és a szűkebb, illetve tágabb értelemben használatos vidék fogalma között. A „megértést” vagy a félreértést erősen motiválják azok a százmilliárdok, amelyek a közös agrárpolitika (KAP) nyomataként kifejezetten agrár-vidékfejlesztési intézkedésekre állnak rendelkezésre, s más (egyébként nemes) célokra át nem csoportosíthatók (az agrárpolitika szerves részét képező, az élelemtermeléshez viszonylag szorosan kapcsolódó területekről van szó). Olyan támogatási jogcímekre gondolok, mint a mezőgazdasági területek erdősítése, a mezőgazdasági dolgozók képzése, a szaktanácsadás, a fiatal gazdák, illetve a kedvezőtlen adottságú területek támogatása vagy például a tájgazdálkodás különböző, a természeti környezetet fokozottan óvó gazdálkodási formák ösztönzése. Ezek a támogatási formák kivétel nélkül érintik az élelemtermelés lehetőségeit, formáit és versenyképességét is. Alapvetően a struktúrára, a „minőségre” ható törekvések, amelyeknek csak közvetett hatásuk van az ország jövedelmére, érdemben nem növelik adott térségben az eltartóképességet. Az új struktúrák kialakulása és fenntarthatósága viszont javul! Ez az agrár-vidékfejlesztés. Ez azonban a vidéki életnek csak egy kis szelete. Az intézményesített, támogatott agrár-vidékfejlesztés programjaival a magyar vidék átfogóbb gondoljai nem oldhatók meg.

Az agrár-vidékfejlesztésre szánt (főleg európai!) források felhasználási módjai 2013-ig meghatározottak. A „szív” és az „ész” *ütközete* felismerhető az EU politikájában, gazdaságpolitikájában, s főleg agrárpolitikájában. Az európai integráció retorikájában folyamatosan hitet tett a sokszínűség megőrzése mellett. Virágozzék minden nemzet, nyelv, kultúra! Az agrárpolitikában ugyanezt takarja a diverzitás tudatos támogatása. Ezen nemcsak a természeti sokszínűség megővése értendő, hanem a konyhaművészet, a gazdálkodási formák, a sajátos fajok, fajták, technológiák értékes elemeinek megtartása is. Az Európai Unióban azonban nincs elegendő ereje ideáinak megvédésére. A gazdasági verseny öldöklő és egyre inkább globális.

Mi változott meg? Elsősorban a kereskedelmi korlátok lebontása, a szállítási feltételek javulása s az emberek életmódja. A gyors ütemű urbanizáció növeli azoknak a számát, akik milliós tömböket képezve szervezett élelemellátásra kényszerülnek, tömegfogyasztókká válnak, megteremtik a keresletkoncentráció feltételeit. Az integrációs pólus, a gazdasági diktátum pólusa változott meg: ha a kereslet minden határon túl koncentrálódik, a kínálatnak is követnie kell ezt az irányzatot. Állandó minőségű, nagy tömegű élelemre van szükség, kevésszámú, megbízható beszállítóval. Erre a kihívásra először az élelmiszer-kereskedelem, majd rövid időn belül az élelmiszeripar reagált. Sem a mezőgazdasági termelésben, sem az élelemtermelésben nem Európa diktál a világnak. Észak- és Dél-Amerikában és a déli féltekén is jók a természeti adottságok, olcsóbb a munkaerő, kiépített a logisztikai hálózat, kevésbé kényesek a környezetvédelemre, nem beszélve a humán- és állatjóléti feltételekről. Kevesebb bürokráciával béklyózzák vállalkozóikat. Ráadásul a piacvezető országokban az európainál nagyságrendekkel nagyobb az átlagos birtoknagyság. Tegyük hozzá azt is, hogy a világkereskedelem hatalmasai – a WTO-tárgyalássorozaton – módszeresen sarokba kényszerítik Európát. Mondván: túl sokat költ a mezőgazdaság támogatására, túlzottan védi piacait. Az agrárkereskedelem liberalizálása nemcsak ezért elkerülhetetlen. Azért is, mert az európai gazdaság szereplőinek többsége is ebben érdekelt. A fogyasztók is. Csak a termelők nem. Ők viszont csak az aktív lakosság 1–3%-át jelentik.

11. A Kárpát-medencét is eléri a globális éghajlatváltozások. Különösen érződik ezek hatása a vidéki térségekben. A magyar politikai vezető réteg egyoldalú „urbánus” beállítottságát mutatja, hogy míg a világ minden kulturált államában a politikusok a lakosság értésére adják, hogy az állam kiemelt szolgáltatási feladatainak tartja segíteni a lakosságot és a természeti környezetet ezen változások elviselésében, addig Magyarországon ez nem történik meg. Sőt, a politikusok (néhány kivételtől eltekintve) még beszédekben sem mutatnak érdeklődést e természeti körülmények változása iránt. Ez minősítheti is a magyar politikai kultúrát.

12. Az élelemtermelés a 21. század első felében a lakosság – és ez a lakosság a vidéki térségekben él – igen csekély részét fogja csak eltartani. A PV szakértői ezt eddig is hangsúlyozták. De azt is: az élelem megtermelése mindig a vidéki térségekben fog történni, tehát az élelemtermelés helyzetével a vidéki térségekben kiemelten kell a politikának, a civil szervezeteknek foglalkozniuk. Hangsúlyozzák: a földből és természeti környezetünkben sokkal több ember „élhet” meg Magyarországon, mint jelenleg. Ne feledjük: részben a mező- és természetgazdálkodók fogják megtermelni a 21. században az energia jelentős részét, és növekedni fog az igény az egészséges és speciális helyi termékek (hungarikumok) iránt. Az állami szolgáltatásokban a természet-karbantartás sokkal nagyobb helyet kap. Ezt sürgetik az Európai Unió normái is. Azonban: a magyarországi földbirtokszerkezet, az elmaradt termékszerkezet, a tönkrement feldolgozó-felvásárló-kereskedelmi hálózat csökkenti az élelemtermelők lehetőségeit. Ez határozott agrárpolitikai reform – költségvetési, adózási ösztönzések – nélkül a magyarországi agrárium további indokolatlan hanyatlásához vezethet. Örömmel látják a PV agrárszakértői a tárca fellépéseit a fogyasztók és a hazai termelők érdekében, a különböző termelési ágazatok egyensúlyának megteremtéséért. És örömmel látják az új, korszerű ágazatok (bioenergia-termelés, erdőgazdálkodás stb.) segítését. Fontosnak tartják, hogy a gazdák kapjanak ösztönzést és megfelelő lehetőséget az „élethossziglani tanulás” keretében tudásuk modernizálására. Az élelemtermelésről egyébként a PV folyamatosan véleménycserét folytat, de az élelemtermelést mindig a környezetgazdálkodással, a bioenergia-termeléssel, a vidéki társadalom önfenn tartásával és a vidék népességmegtartó képességével összefüggésben vizsgálja. Országos ügynek tekinti, és a maga keretei között is hangsúlyozza: az élelemtermelés ma már nem a döntő termelési ágazat a vidéki térségekben.

13. A PV fontosnak tartja, hogy a kormányzati adminisztráció, az országgyűlési bizottságok nyissanak a civil szféra irányába. Felhívja a figyelmet azokra a tudásbázisokra, amelyek a vidéki térségekben másfél évszázada kialakultak: a jól kiépült egyetemi és akadémiai vidéki központokra. A vidékpolitikában ők lehetnek – a kormánzatnak, az országgyűlésnek, a regionális önkormányzati központoknak – az első számú partnerei.

Glatz Ferenc

a Párbeszéd a Vidékért Egyesület elnöke

Agrárpolitika és vidékpolitika

Ezeket a tényeket még hallani sem szeretjük! Én sem. Az EU agrárpolitikusi sem rajonganak a globalizáció mellékhatásaiért, s állandóan keresik az ellenszereket. A törekvéseknek a KAP reformjai (a támogatások csökkentése és a termeléstől való elszakítása), illetve az agrár-vidékfejlesztési programok fokozódó támogatása adnak hangsúlyt. Az extenzív termelési technológiák és az agrár-környezetgazdálkodási programok ösztönzése szintén ezt a célt szolgálják. Eleddig kevés sikerrel.

A globalizációval szemben léteznek más ideák is: a lokalizáció, a helyi összefogás, a különleges termékek előállítás, a termékjelölési rendszerek stb. Vannak eredmények is. Az arányok azonban még nem kedvezőek. A globalizáció nyomán koncentrálódnak az élelmiszer-kereskedelem, a feldolgozás s a mezőgazdasági termelés is. A tagállamok egyre kevésbé tudnak ellenállni az iparszerű gyártásnak, a genetikailag módosított növények természetesenek. A mezőgazdasági termelés, az élelmiszer-ipari gyártási kultúra diverzitása egyre csorbul. Az élelem szín- és ízvilága egyszerűsödik. A gasztronómiai örömeiket fenyegetően váltja fel az emberek iparszerű „takarmányozása”.

Nem szeretjük ezeket a tényeket. Nem szeretjük tudomásul venni, hogy van WTO, amelynek a szabályait be kell tartani. Nem szeretjük, hogy van közös agrárpolitika, annak reformjai, s a közösen hozott döntések nekünk is tiszteletben kell tartanunk. Nem szívesen halljuk, hogy egyoldalúan nem védhetjük meg belső piacunkat, hogy a saját pénzünket sem fordíthatjuk tetszés szerinti célokra. Nem szeretjük, hogy versenyeznünk kell, ha török – ha szakad. Ezzel is összefügg, hogy nálunk még inkább harcban áll a szív az ésszel.

Az agrártársadalom egyik része alkalmazkodott, alkalmazkodik a reális trendekhez, vajmi keveset törődve a leszakadókkal. A másik része elutasít mindent, ami „nagy”, mindent, ami a növekedést, a termelésfejlesztést szolgálja. Szerintük mire van szüksége a vidéknek? Még kiterjedtebb tájgazdálkodásra, még több hungarikumra, még több biotermékre, még erősebb falufeljesztésre. Így folyik a süketek párbeszéde, miközben a valós teendőkkal az indokoltnál kevesebbet (és késve) foglalkozunk. A birtoktestek túlzott koncentrációját például meg lehet állítani. Ez politikai alku tárgya. Kellően magas plafonérték mellett ennek van is racionalitása. Ezzel azonban még sem a gazdálkodókon, sem pedig a magyar vidéken nem segítettünk!

A hosszabb távon gazdálkodóknak, vállalkozóknak ugyanis valóban a versenyképesség erősítésére van szükségük. Ez tudást (oktatás, kutatás!), fejlesztéseket (technológia!), logisztikai beruházásokat igényel. A versenyben való helytállásra a tényleges gazdasági méretet elérő, támogatást igénylő mintegy 200 ezer gazdaság 75–80%-ának reális esélye van. A KSH azonban több mint 700 ezer olyan háztartást tart nyilván (gazdaságnak nevezvén őket), amelyek 90%-ának a területe nem éri el az öt hektárt. Az 50 ha felettiek aránya 1,3%, de ezek használják a földterület 44%-át. Ez utóbbi arány öt évvel ezelőtt csak 30% volt. Tehát a koncentráció (vagyis a szelekció, a mezőgazdaságból való kiesés) realitás. Utált realitás. Egyedül Magyarország nem tud ezen változtatni. Tudomásul kell venni, hogy mezőgazdaságunk döntő részének integrálnia kell a versenyszférába.

Kérdés, hogy mi lesz a többiekkel, s mi lesz a nem mezőgazdasági vidékkel. Mi lesz a sorsa 600–650 ezer olyan háztartásnak, amelyben a fő megélhetési forrás a nyugdíj és az alkalmi piacolás? Reális alternatíva a biotermelés, a hungarikumok előállítás, a lokális piacra való termelés, a tevékenységek diverzifikációja. Reális alternatíva, ha összefognak! Ez lassan bővülő lehetőség. A többség számára azonban ez nem járható út, mert elbuknak a versenyben. Ők jelentik a vidékfejlesztés igazi célszemélyeit. Minél eredményesebbek leszünk a piacra jutási feltételek javításában, annál kevesebb család számára kell a mezőgazdaságon kívül megélhetést találni. Ne felejtjük el, hogy a vidék felzárkóztatása terén ez a kisebb megoldandó kérdés. Súlyosabb gond a mezőgazdasághoz már nem kötődő vidéki inaktív népesség aktívá tétele!

Udovecz Gábor